

**Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ
ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

- Τα πάθη και τα μαρτύρια των Μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης κατά την διάρκεια της Βουλγαρικής κατοχής (1913-1919) επηρέασαν την στάση τους υπέρ της παρουσίας του Ελληνικού Στρατού ως ελευθερωτού και προστάτου αυτών στην Θράκη.
- Οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης δεν ενέδωσαν στις εθνικιστικές σειρήνες του νεοτουρκικού κομιτάτου και παρέμειναν αταλάντευτοι κατά την συντριπτική πλειοψηφία τους υπέρ του διπλωματικού αγώνος του Χαρισίου Βαμβακά για την οριστική ενσωμάτωση της Θράκης στην εθνική επικράτεια της Ελλάδος.

Η ενσωμάτωση της μεγαλομάρτυρος και πολυπαθούς Δυτικής Θράκης στο εθνικό γεωγραφικό σώμα της Ελλάδος υπήρξε άνευ υπερβολής μέγιστο «θαύμα» και κατόρθωμα του ευφούς, διορατικού και οξυδερκούς κυβερνητικού εκπροσώπου της Ελλάδος στην υπό Διασυμμαχική Διοίκηση (1919-1920) τελούσα Δυτική Θράκη, Χαρισίου Βαμβακά, ο οποίος για την επίτευξη του αξιοθαύμαστου αυτού «εθνικού άθλου» επέτυχε πρωτίστως να κερδίσει την εμπιστοσύνη και την έντιμη συνεργασία των Μουσουλμάνων, οι οποίοι είχαν υποστεί τα πάνδεινα από την θηριώδη εθνικιστική κατοχική συμπεριφορά των Βουλγάρων κατά την διάρκεια των ετών 1913-1919.

Η περί της ενσωματώσεως της Δυτικής Θράκης στην εθνική γεωγραφική επικράτεια της Ελλάδος ιστορική ιχνηλασία επιβάλλει την αντικειμενική ιστορική αναγωγή σε όσα μαρτύρια και πάθη υπέστησαν οι Μουσουλμάνοι από την θηριώδη και απάνθρωπη συμπεριφορά και κατοχική συστηματική εξοντωτική τακτική των Βουλγάρων σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι ίδιοι οι Μουσουλμάνοι να επιποθούν την λύτρωσή τους με την έλευση του ελευθερωτού Ελληνικού Στρατού και την μελλοντική ειρηνική και ασφαλή επιβίωσή τους μέσω της οριστικής ενσωματώσεως της Δυτικής Θράκης στην κρατική γεωγραφική οντότητα της Ελλάδος.

Οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης εγεύθησαν το πικρό ποτήριο της εθνικιστικής βουλγαρικής μανίας κατά την διάρκεια των δύο Βαλκανικών πολέμων (1912-1913), οπότε και οι τότε ψευδεπίγραφοι «σύμμαχοι» της Ελλάδος, οι πάντοτε υποφθαλμιούντες τα εδάφη της Δυτικής Θράκης Βούλγαροι, από τον

Νοέμβριο του 1912 έως τον Ιούλιο του 1913, επάτησαν τον «κατακτητικό πόδα» τους ερχόμενοι ουχί ως ελευθερωτές αλλά ως θηριώδεις δυνάστες των Χριστιανών και Μουσουλμάνων κατοίκων της πολυμαρτυρικής Θράκης. Γράφει δε χαρακτηριστικά ο αοίδιμος Κομοτηναίος και πολύς Πανεπιστημιακός Διδάσκαλος Στίλπων Κυριακίδης: *«πρώτοι, οι οποίοι υπέστησαν την εφαρμογήν των ριζικών βουλγαρικών μεθόδων και την έκρηξιν των κτηνωδών ενστίκτων του Βουλγάρου νικητού, υπήρξαν οι Τούρκοι. Είναι ανεκδιήγηται αι καταστροφαι, αι λεηλασίαι, αι σφαγαί, αι ατιμώσεις. Τα τεμένη διηρπάγησαν και μετεβλήθησαν εις εκκλησίας ή καφωδεία, οι Τούρκοι βιαίως εβαπτίζοντο, καθ' εκάστην νέοι αραμπάδες ανεχώρουν διά την Βουλγαρίαν κατάφορτοι εξ επίπλων διαφόρων, λαφυραγωγηθέντων εκ των οικιών των πλουσιωτέρων Τούρκων, τας οποίας απεγύμνωσαν τελείως. Οι σποραδικοί φόνοι δεν έλειπον καθ' εκάστην, αλλά και αθρόαι σφαγαί πολλάχου ενηργήθησαν...».*

Είναι γεγονός μεμαρτυρημένο και αδύνατον να αμφισβητηθεί ότι τόσο οι Πατριαρχικοί Μητροπολίτες της Δυτικής Θράκης όσο και ο φιλεύσπλαχνος και φιλόανθρωπος απλός χριστιανικός ελληνικός πληθυσμός συμπαραστάθησαν «όση αυτοίς δύναμις» στους δεινώς πάσχοντες Μουσουλμάνους. Συγκεκριμένα ο Μητροπολίτης Αίνου Ιωακείμ (1907-1922), ο οποίος διατραγωδώντας σε επιστολή του προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο τα όσα υπέστησαν όχι μόνον οι Χριστιανοί Έλληνες αλλά και οι Μουσουλμάνοι από τους Βουλγάρους κατακτητές, γράφει μεταξύ άλλων και τα εξής: *«Αι φρικαλεότητες των πρώτων και αι άγριαι σκηναί, όσαι εξετυλίχθησαν εις βάρος των Μουσουλμάνων, υπερβαίνουσι πάσαν ανθρωπίνην περιγραφήν. Κομιτατζήδες υπό την οδηγίαν του τακτικού στρατού και αξιωματικών αυτού εισβαλόντες εις Δεδέαγατς, αφού δι' όλης της νυκτός ενέσπειραν τον θάνατον μεταξύ των Μουσουλμανικών οικογενειών, κατέκαυσαν τας Μουσουλμανικάς οικίας και τεμένη και διήρπασαν αυτά. Επί οκτώ ημέρας σκηναί αφαντάστου φρίκης εξετυλίχθησαν προ των ομμάτων μας. Εν μέση οδώ ελογχίσθησαν Μουσουλμάνοι και άγριαι απειλαί εξεφέροντο κατά παντός Έλληνος, όστις δεν θα παρέδιδε τους υπό την προστασίαν του καταφυγόντας. Επί οκτώ ημέρας πλέον των 400 πτωμάτων ευρίσκοντο εγκατεσπαρμένα εις τας οδούς της πόλεως, ουδενός τολμώντος να επιληφθή της ταφής των ή της περισυλλογής αυτών.*

Εν συνδυασμώ προς τας αγριότητας ταύτας ενηργήθη παρά των αθλίων τούτων γενική ατίμωσις των μουσουλμανίδων πάσης ηλικίας. Οφείλω εν τούτοις να εξάρω εις το σημείον τούτο την διαγωγήν ολοκλήρου της Ελληνικής κοινότητας, ήτοι μετά της υπ' εμέ Μητροπόλεως επέδειξαν άπαξ έτι τα μεγάλα και ευγενή αισθήματα της Ελληνικής φυλής προς τας ούτω σκληρώς δοκιμασθείσας μουσουλμανικάς οικογενείας. Τόσον η υπ' εμέ Μητρόπολις, όσον και όλαι αι ελληνικαί οικογένειαι έσπευσαν να προστατεύσωσιν εις τας οικείας των και να περισώσωσι μουσουλμανικάς οικογενείας. Ο περίβολος της Ιεράς Μητροπόλεως συγκέντρωσε 3564 Μουσουλμάνους και Μουσουλμανίδας της πόλεως και των περιχώρων, ους έσωσα εκ της σφαγής και της ατιμώσεως δι' υπερανθρώπων προσπαθειών και με κίνδυνον αυτής της ζωής μου περιφρουρήσας και περιθάλαψας αυτούς επί δέκα ημέρας εν τω ως άνω περιβόλω και τη Ιερά Μητροπόλει, ως οι ίδιοι Μουσουλμάνοι ομολογούσιν».

Το ίδιο σκηνικό των δεινών κακοποιήσεων, απανθρώπων ξυλοδαρμών, παντός είδους ατιμώσεων και βιασμών καθώς και των εν ψυχρώ δολοφονιών επανελαμβάνετο καθ' ημέραν στο Δεδέαγατς. Είναι δε μεμαρτυρημένο το γεγονός ότι στο Δεδέαγατς κατά τον Ιούλιο του 1913 ο ιερέυς της Μητροπόλεως Παπασταύρος έσωσε τριάντα μουσουλμανίδες νεανίδες από βεβαίας ατιμώσεως. Σφαγές και πυρπολήσεις οικιών και καταστημάτων συντελέστηκαν και στις Φέρες όπου κατεσφάγη υπό των Βουλγάρων και ο οθωμανός Δήμαρχος Χαμίτ – Χότζας. Στη Μάκρη κατεσφάγησαν οι προύχοντες Μουσουλμάνοι μεταξύ των οποίων ο Ριφάτ Μπέης και ο Ιμπραήμ Εφέντης μαζί με τους τρεις αδελφούς τους ενώ την θυγατέρα του αφού την εβάπτισαν βιαίως, προσέφεραν αυτήν ως λάφυρο στον ληστή της περιφέρειας Τσακμακάν.

Στον κατά το έτος 1914 εκδοθέντα τόμο, υπό τον τίτλο: *«Αι Βουλγαρικάί Ωμότητες εν τη Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 1912-1913»*, καταγράφεται ότι και στην Ξάνθη οι Μουσουλμάνοι υπέμεναν τα φρικώδη και πάνδεινα υπό των Βουλγάρων ανομήματα και ανοσιουργήματα. Αναφέρεται δε χαρακτηριστικά ότι: *«εφαρμόζοντες οι Βούλγαροι και εν τη περιφέρειά της Ξάνθης την πολιτικήν της βιαίας βουλγαροποιήσεως, προέβησαν βία και αθρόως εις το βάπτισμα χιλιάδων οθωμανών χωρικών. Πλείστοι αυτών, όπως αποφύγωσι την βουλγαροποίησιν, κατέφυγον κατ' επανάληψιν εις τον Έλληνα Μητροπολίτην Ξάνθης κ. Άνθιμον, ζητούντες παρ' αυτού το υπό των Βουλγάρων επιβαλλόμενον αυτοίς βάπτισμα. Αλλ' ο Μητροπολίτης εμπειροτισμένος εις της Ορθοδόξου Χριστιανικής Εκκλησίας τα δόγματα, τα σεβόμενα απαρεγκλίτως την ελευθερίαν της συνειδήσεως, εδήλου εκάστοτε εις τους Μουσουλμάνους χωρικούς, ότι κατά τους εκκλησιαστικούς κανόνας, ορθόδοξον βάπτισμα υπό τοιαύτας ψυχολογικάς συνθήκας είνε απολύτως αδύνατον.*

Πλήττοντες δ' οι Βούλγαροι καιριώτερον τα θρησκευτικά συναισθήματα του μουσουλμανικού πληθυσμού, κατέσχον το κεντρικόν εν Ξάνθη τέμενος, μετατρέψαντες αυτό εις ναόν των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου. Το τέμενος τούτο, άμα τη κατοχή της πόλεως υπό του ελληνικού στρατού, απέδωκεν ο Έλλην φρούραρχος, υποπλοίαρχος κ. Λούντρας, εις τους Μουσουλμάνους, διερμηνεύοντας την ευγνωμοσύνην των διά θερμοτάτου τηλεγραφήματος προς την Α.Μ. τον Βασιλέα των Ελλήνων Κωνσταντίνον».

Ο Κομοτηναίος Στίλπων Κυριακίδης επικαλούμενος την ζώσα μαρτυρία των κατ' εκείνη την φρικτή κατοχική περίοδο εκ Κομοτηνής προσφύγων αναφέρεται διεξοδικώς στα όσα απάνθρωπα και φρικώδη υπέστησαν οι Μουσουλμάνοι της τότε Γκιουμουλτζίνης (Κομοτηνής) και των χωρίων της περιφέρειας αυτής υπό των Βουλγάρων. Γράφει δε κατά το τέλος της βουλγαρικής κατοχής εν έτει 1919 μεταξύ άλλων: *«... Διαρπαγαί, ατιμώσεις, φόνοι. Εις 365 υπελόγιζον οι Τούρκοι τους υπό των Κομιτατζήδων κρεουργηθέντας Τούρκους. Μετά τινος ημέρας, αφ' ου διωρίσθησαν και τακτικά διοικητικά αρχαί (διοικητής έγινε κάποιος Σισμάνωφ, βουλευτής εν Σόφια), ήρχισεν αμέσως η συστηματική καταγραφή των πλουσίων Τούρκων. Οι καταγραφόμενοι συνελαμβάνοντο και οδηγούντο εις τας φυλακάς. Την νύκτα εξήγοντο εκείθεν με την πρόφασιν ότι θα αποσταλώσιν εις Χάσκοβο, αλλά μόλις εξήρχοντο της πόλεως τους ωδήγουν εις μίαν ρεματιάν, το Καβακλί – Ντερέ, και εκεί τους εφόνεον διά λογχισμών. Δεν έλειπον δε και αι φρικώδεις ακρωτηριάσεις. Τον Σαντίκη, γνωστόν*

κυβερνητικόν υπάλληλον, του έκοψαν τα γεννητικά μόρια και τα έβαλαν εις το στόμα του. Αι νυκτεριναί εκδρομαί εις τας Τουρκικάς συνοικίας ήσαν τακτικά, εισήρχοντο εις τας οικίας, συνελάμβανον τους άνδρας, τους έδεναν και ενώπιων αυτών ησέλγουν επί των συζύγων και των θυγατέρων των...

Από 13, 14 ετών και επάνω δεν έμεινε γυναίκα απείραχτη... Και αυτήν δε την πείναν του πληθυσμού εξεμεταλεύθησαν οι σάτυροι διά τους ασελγείς σκοπούς των. Επειδή μετά τας βουλγαρικές διαρπαγάς ο τουρκικός πληθυσμός επείνα, υπεσχέθησαν διανομήν τροφίμων, αλλ' επί τω όρω να τα παραλαμβάνουν αι γυναίκες, εκ των οποίων αι ωραιότεραι υφίσταντο όλην την κτηνώδη ορμήν των διανομέων... Τα τζαμιά όλα ή τα κατέστρεψαν ή τα μετέβαλον εις εκκλησίας, όχι μόνον το Εσκι – Τζαμί, το οποίον ήτο άλλοτε Βυζαντινή Εκκλησία, αλλά και το Γενί – Τζαμί, το οποίον τελευταίως είχαν κτίσει οι Τούρκοι.

Εις τα χωρία εγύριζαν έφιπποι οι περίφημοι Κομιτατζήδες ο Ντογραματζίεφ και ο Τάνε Νικόλοφ μετά των συμμοριών των. Εμάζευαν τους προκρίτους εις τα τζαμιά και τους εξεβίαζαν διά χρήματα. Με την πρόφασιν ότι υπάρχουν κεκρυμμένα όπλα εις τας οικίας εισήρχοντο και επιτίθεντο κατά των γυναικών, έκαμνον δήθεν σωματικές ερεύνas επ' αυτών και αφήρουν τα φλωρία, τα οποία έφερον περί τον λαιμόν ως κόσμημα, διήρπαζον δε όλην την οικίαν και ιδιαιτέρως τα ζώα. Οι δαρμοί ως μέσον εκβιαστικόν ήσαν συνηθέστατοι, εγίνοντο δε μετά τόσης αγριότητος, ώστε τους περιετύλισσον εις δέρματα προς θεραπείαν, πολλοί δε και απέθνησκον...».

Αναφερόμενος δε ειδικότερα ο Στίλπων Κυριακίδης στην βιαία και εξευτελιστική διαδικασία της ακουσίας βαπτίσεως των Μουσουλμάνων υπό των Βουλγάρων γράφει τα εξής: «Εις τους Κομιτατζήδες τούτους είχε ανατεθή και ο εκχριστιανισμός και εκβουλγαρισμός επομένως των Πομάκων της Ροδόπης και κοντά εις αυτούς και όλων σχεδόν των τουρκικών χωρίων. Ιδού πως εγίνετο το πρωτότυπον βάπτισμα υπό των πρωτοτύπων τούτων ιεραποστόλων. Τα χωρία περιεκυκλούντο υπό ενόπλων Κομιτατζήδων, οι κάτοικοι συνήγοντο βιαίως εις τα τζαμιά και εκεί τους εβάπτιζον αθρόους, εφοδιάζοντες αυτούς, μόλις εξήρχοντο της παραδόξου κολυμβήθρας, με μικρόν τεμάχιον χάρτου, επί του οποίου ήτο γεγραμμένον το νέον χριστιανικόν όνομα του βαπτισθέντος. Εγίνετο δε η βάπτισις κατά εντελώς πρωτότυπον τρόπον. Αλλαχού ετοποθέτουν δύο λέβητας, εκ των οποίων ο μεν περιείχε ψυχρόν, ο δε ζέον ύδωρ. Ετίθετο δε τότε εις τους χωρικούς το δίλημμα να εκλέξουν, εάν ήθελον να βαπτισθούν, θα εισήρχοντο εις το ψυχρόν ύδωρ, εάν όχι, έπρεπε να πηδήσουν εντός του βράζοντος. Αλλαχού η μέθοδος είχε απλοποιηθή. Ο ιερεύς βαπτίζων σάρωθρον εις το ύδωρ ερράντιζε τους Τούρκους αθρόους, όπου ήσαν συνηγμένοι, και τους μετέβαλεν εις Χριστιανούς... επεβάλλετο δε η αυστηροτάτη ποινή των εικοσιπέντε ραβδισμών εις πάντα, όστις θα απεκάλει τους πρωτοτύπους τούτους Χριστιανούς διά του παλαιού μωαμεθανικού ονόματος, ως επίσης και εις τον καλούμενον...».

Στον τόμο, υπό τον τίτλο: «Βουλγαρικά Ωμότητες», καταγράφεται επίσης ότι: «εις τα μουσουλμανικά χωρία της περιφερείας Γκιουμουλτζίνας προέβησαν οι Βούλγαροι βία εις αθρόας βαπτίσεις Μωαμεθανών ους ραντίζοντες δι' ύδατος εξηνάγκαζον κατόπιν να φάγωσι τεμάχια χοιρίου κρέατος ως σημείον, ότι απετάξαντο τη μουσουλμανική θρησκεία, ήτις απαγορεύει εις τους πιστούς

της να τρώγωσι χοίριον κρέας. Κατέσχον και εν Γκιουμουλτζίνη τα οθωμανικά τεμένη, ων το μεν μετέτρεψαν κατά την συνήθειάν των, εις ναόν των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, το δ' έτερον κατέστησαν αποθήκην παστών κρεάτων φρικωδώς οζόντων».

Όλα τα παραπάνω φρικτά μαρτύρια και πάθη, τα οποία υπέμειναν οι Μουσουλμάνοι υπό των Βουλγάρων κατακτητών, εχαράχθησαν ανεξίτηλα στη μνήμη, στο σώμα και στην ψυχή τους. Όταν λοιπόν οι Βούλγαροι κατά την υποχώρησή τους, τον Ιούλιο του 1913, επεζήτησαν να οπλίσουν τους Μουσουλμάνους για να εξεγερθούν εναντίον των Ελλήνων των οποίων ο τακτικός στρατός προήλαυνε ως ελευθερωτής της Θράκης από τους βουλγαρικούς κατακτητικούς και τυραννικούς όνυχες, εκείνοι αρνήθηκαν να συμπράξουν με τους Βουλγάρους.

Όταν μάλιστα ο Ελληνικός Στρατός, κατά την 14^η Ιουλίου 1913, εισήλθε στην τότε Γκιουμουλτζίνα ως ελευθερωτής της Θράκης, οι Μουσουλμάνοι εχάρησαν χαρά μεγάλη, επειδή κατά τα γραφόμενα του Στίλπωνος Κυριακίδη: «... *επροστάτευσεν αυτούς και απέδωκεν εις αυτούς τα τεμένη των, εντεύθεν αι ευχαί των Χοτζάδων της Γκιουμουλτζίνας και τα ευχαρηστήρια τηλεγραφήματα προς τον τότε Βασιλέα...».*

Δύο γεγονότα εκείνων των ημερών αποδεικνύουν περιτράνω τα φιλελληνικά αισθήματα των Μουσουλμάνων και της θρησκευτικής ηγεσίας τους. Αρχικώς, κατά την 18^η Ιουλίου του 1913, ο Μουφτής Γκιουμουλτζίνης Μεχμέτ Αρίφ ανέπεμψε ευχαριστήρια ευχή προς τον Θεό, στην οποία μεταξύ άλλων ανέφερε τα κάτωθι δηλωτικά της υπέρ της Ελλάδος και του Βασιλέως των Ελλήνων Κωνσταντίνου αισθήματα απάσης της Μουσουλμανικής κοινότητας: «... *Φύλαττε, Κύριε, εν πλήρει ασφαλεία και ευημερία επί του Βασιλικού αυτού θρόνου επί μήκιστον τον γαληνότατον Βασιλέα και αυθέντην ημών Κωνσταντίνον. (Αμήν). Και διατήρησον, Κύριε, πιστούς και υποτελείς εις τας δικαίας αυτού βουλάς, άνευ διακρίσεως φυλής και θρησκευματος πάντας τους υπό το βασιλικόν αυτού σκήπτρον λαούς. (Αμήν). Και διατήρησον, Κύριε, πιστούς προς την Αυτού Μεγαλειότητα πάντας τους αρχηγούς και αξιωματικούς και στρατιώτας και πολιτικούς και θρησκευτικούς λειτουργούς, μη απομακρύνων αυτούς από της δικαιοσύνης. Γένοιτο, Κύριε του ελέους και Θεέ του παντός. (Αμήν)».*

Στις 19 Ιουλίου 1913 ο Μουφτής Γκιουμουλτζίνης Μεχμέτ Αρίφ απέστειλε επίσης συγχαρητήριο και ευχαριστήριο τηλεγράφημα προς τον Βασιλέα των Ελλήνων Κωνσταντίνο εκφράζοντας την βαθεία ευγνωμοσύνη και αμετάθετη αφοσίωση και πίστη του Μουσουλμανικού λαού, ο οποίος στο πρόσωπο του Έλληνος Άνακτος έβλεπε τον σωτήρα και απελευθερωτή του από τις θηριωδίες των Βουλγάρων κατακτητών αναφέροντας τα εξής: «*Προς σε, Μεγαλειότατε, τον φιλοδίκαιον και κραταιόν Βασιλέα και προς τον ένδοξον στρατόν σου, όστις τη θεία αρωγή και συναντιλήψει εφώτισε την πολυπαθή χώραν μας με το φως της πατρικής προστασίας και δικαιοσύνης, αφού πρώτον εκαθάρισε τον ορίζοντα της ωραίας μας πατρίδος από της ερεβώδους ομίχλης, ήτις επεκάθετο επ' αυτής, απομακρύνας εκ των χωρών τούτων την βουλγαρικήν κατάκτησιν και την επί οκτώ μήνας διαρκέσασαν τυραννίαν και απανθρωπίαν αυτής, υποβάλλομεν μετά πολλής ευλαβείας τον άπειρον σεβασμόν μας.*

Προσέτι δ' εν πλήρει ειλικρινεία και από καρδίας εκφράζομεν προς την Υμετέραν Μεγαλειότητα την βαθείαν ημών ευγνωμοσύνην διά τας επιδαψιλευθείσας εις ημάς βασιλικάς χάριτας και υψηλάς ευεργεσίας, τας εις την ιστορίαν των Μουσουλμάνων χρυσοίς γράμμασιν αναγραφησομένας. Ταύτας αποτελούσιν η προς ημάς απόδοσις των ιερών τεμένων, σχολείων και βακουφίων, άτινα είχεν αρπάσει η τυραννική βουλγαρική κυβέρνησις, η ελευθέρα εξάσκησις της μουσουλμανικής των θρησκείας παρά χιλιάδων Μουσουλμάνων, οίτινες υπό της βουλγαρικής τυραννίας εθεωρούντο ως εξαρχικοί Βούλγαροι, και η παγίωσις διοικήσεως εγγνωμένης εις πάντας άνευ διακρίσεως φυλής και θρησκευάματος αληθή ελευθερίαν. Λογίζόμεθα ευτυχείς, επαναλαμβάνοντες την ευχήν υπέρ αδιαλείπτων επιτοχιών της Υμετέρας Μεγαλειότητος και υποβάλλοντες Αυτή τας ανωτέρω ευχαριστίας εκ μέρους όλων των Μουσουλμάνων Γκιουμουλτζίνης. Υποκείμεθα εις τας βασιλικάς διαταγάς Σας».

Η ελευθερία όμως της Δυτικής Θράκης δεν διήρκησε επί μακρόν, επειδή δυνάμει της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1913) παρεχωρήθη στην Βουλγαρία. Όταν το τραγικό αυτό άγγελμα ηκούσθη, όπως ήταν αναμενόμενο, προκάλεσε τον απόλυτο τρόμο και πανικό τόσο στους Χριστιανούς όσο και στους Μουσουλμάνους της Θράκης. Τότε ευρισκόμενοι ενώπιον του κοινού ολέθρου συνεργάσθηκαν ο εξ ονόματος της Ελληνικής κοινότητος Γκιουμουλτζίνης Πρωθιερέύς Παπακυπριανός με τον εξ ονόματος της Μουσουλμανικής κοινότητος Μουφτή Μεχμέτ Αρίφ, οι οποίοι στις 7 Αυγούστου 1913 αντιδρώντες στην απόφαση της παραχωρήσεως της Δυτικής Θράκης στην Βουλγαρία απέστειλαν τηλεγράφημα προς τους Βασιλείς της Αγγλίας, Ιταλίας, Ρωσίας, Γερμανίας και Αυστρίας αναφέροντας τα εξής: «*Εν ονόματι του πολιτισμού ποιούμεθα έκκλησιν εις τα φιλόανθρωπα αισθήματα υμών επικαλούμενοι την προστασίαν και την ευμένειαν της Υμετέρας Μεγαλειότητος και της Κυβερνήσεώς της υπέρ ημών.*

Εκχώρησις της χώρας ημών τη βουλγαρική κυβερνήσει εβύθισεν ημάς εις βαθείαν θλίψιν και τελείαν απόγνωσιν. Ο Βουλγαρικός πληθυσμός της περιφερείας ημών, ελάχιστος ων, παρουσιάζει ασήμαντον μειοψηφίαν συγκριτικώς προς τα άλλα στοιχεία. Υπομιμνήσκομεν προσέτι τη Υμετέρα Μεγαλειότητι την τυραννίαν και τας παντοειδείς και αγρίας καταδιώξεις άνευ σεβασμού της ζωής, της θρησκείας, του εθνισμού, της οικογενειακής τιμής και της περιουσίας, εις ας ήτο εκτεθειμένος ο πληθυσμός ανεξαρτήτως θρησκευάματος και εθνικότητος κατά το εννεάμηνον διάστημα της απανθρώπου και αγρίας βουλγαρικής διοικήσεως εν τη χώρα ημών.

Αποκρούομεν πάση δυνάμει μετ' αγανακτήσεως την επάνοδον ενταύθα της βουλγαρικής εξουσίας παρακαλούντες την Υμετέραν Μεγαλειότητα και την Κυβέρνησιν Αυτής, όπως υπερασπισθώσι τα ανθρώπινα δίκαια.

Αδυνατούμεν να παραδεχθώμεν ότι η Ευρώπη του εικοστού αιώonos θυσιάξουσα εις πολιτικούς λόγους όλας τας αρχάς της ανθρωπότητος θα υποβάλη ημάς πάλιν υπό τον άγριον ζυγόν της Βουλγαρίας. Παρόμοια εγκατάλειψις θέλει υποβάλει ημάς εις την σκληράν και θλιβεράν υποχρέωσιν να καταστρέψωμεν τας εστίας μας και να μεταναστεύσωμεν άνευ ελπίδος του να επανίδωμεν πλέον την γενέτειραν. Ελπίζομεν ότι η Υμετέρα Μεγαλειότης και η

Κυβέρνησις Αυτής δεν θα ανεχθώσιν, ίνα η σύγχρονος ιστορία αναγράψη παρόμοιον γεγονός».

Ο όλεθρος της βουλγαρικής κατοχής επεβλήθη στην πολύπαθη Δυτική Θράκη και τους κατοίκους αυτής από τις Μεγάλες Δυνάμεις και διήρκεσε από το 1913 έως το 1919, οπότε αυτή ευρέθη υπό Διασυμμαχική Διοίκηση, η οποία στην πραγματικότητα ήταν Γαλλική κατοχή. Στην διάρκεια λοιπόν της Διασυμμαχικής Διοικήσεως ο κυβερνητικός εκπρόσωπος της Ελλάδος στη Θράκη, Χαρίσιος Βαμβακάς, αγωνίσθηκε παντί σθένει και πάση δυνάμει και τελικώς επέτυχε με έργα δικαιοσύνης και σεβασμού να κερδίσει την ειλικρινή εμπιστοσύνη και την έντιμη συνεργασία των Μουσουλμάνων για την οριστική αποτίναξη του βουλγαρικού ζυγού και την ενσωμάτωση της πολυμαρτυρικής Θράκης στην εθνική επικράτεια της Ελλάδος.

Είναι χαρακτηριστικά τα όσα σχετικά γράφονται στο «*Λεύκωμα Θράκης – Μακεδονίας έτος 1932*» για τον τρόπο με τον οποίο πολιτεύθηκε ο Χαρίσιος Βαμβακάς ως κυβερνητικός εκπρόσωπος της Ελλάδος στη Θράκη και μεταξύ άλλων υπογραμμίζεται emphaticώς ότι:

«ο κ. Βαμβακάς ως Έλλην Αρμοστής επέδειξε τοιαύτην χρηστήν διοίκησιν και επί τοσούτον εξύψωσε το ελληνικόν γόητρον ώστε κατόρθωσε πρώτον να αναδείξη πρόεδρον του Συμβουλίου υπό τον Σαρπύ προσωρινής κυβερνήσεως τον Έλληνα Συμβολαιογράφον μακαρίτην Βουτιάδη. Επίσης κατόρθωσε ώστε οι μουσουλμάνοι να αποκτήσωσιν απόλυτον εμπιστοσύνην εις την Ελληνικήν Διοίκησιν και να ζητήσωσιν την κατοχήν υπό των ελληνικών στρατευμάτων. Εις τοιούτον βαθμόν ήχθη η εμπιστοσύνη του μουσουλμανικού στοιχείου ώστε όταν ο ισχυρότατος τότε Γκαλήπ Βέης και νυν πολιτευτής της Ελ. Βουλής επεχείρησε να κάμη συλλαλητήριον εντός του Εσκή Τζαμί υπέρ της αυτονομήσεως παρ' όλας τας προσπαθείας του προσήλθον μόνον 17 μουσουλμάνοι».

Στην όντως κρισιμότητα περίοδο της Διασυμμαχικής Διοικήσεως εν Δυτική Θράκη οι πολιτικές και διπλωματικές ισορροπίες ήταν πολύ εύθραυστες και γι' αυτό ο Χαρίσιος Βαμβακάς ως άριστος διπλωματικός και πολιτικός ψυχοανατόμος επέτυχε με την υποστήριξη των Μουσουλμάνων να φέρει σε πέρας την αποστολή του.

Οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης είχαν διαιρεθεί σε δύο παρατάξεις και στην πρώτη, η οποία δρούσε ως όργανο του λεγομένου «*Θρακικού Τουρκικού Κομιτάτου*» και έφθανε στο σημείο να ζητεί την σύμπραξη με τους Βουλγάρους, επικεφαλής ήταν ο αντιπρόεδρος της μουσουλμανικής κοινότητας Χότζας Χαφούζ Σαλήχ, ενώ στη δεύτερη παράταξη, η οποία δεν ελεγχόταν από το Θρακικό Τουρκικό Κομιτάτο και επιθυμούσε την σύμπραξη με την Ελλάδα, επικεφαλής ήταν ο Περσαλή Τεφήκ Βέης. Σημειωτέον ότι στην δευτέρα αυτή παράταξη ενετάσσετο η μεγαλύτερα μερίδα των Μουσουλμάνων της Θράκης και εξ ονόματος αυτών, όπως καταγράφει σε σχετική εμπειριστατωμένη μελέτη η Καλλιόπη Παπαθανάση – Μουσιοπούλου (εγγονή του Χαρισίου Βαμβακά), τόσο ο Τεφήκ Βέης όσο και οι ομόφρονές του Σαμπρή και Μαχμούτ Νεδήμ είχαν επισκεφθεί κατ' επανάληψη τον Χαρίσιο Βαμβακά τον οποίο εντίμως και ειλικρινώς διαβεβαίωναν ότι εργάζονται για την προσέγγιση με την Ελλάδα. Η δε επιφανεστέρα προσωπικότητα των Μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης κατ'

εκείνη την περίοδο ήταν ο Ισμαήλ Χακκή Βέης, ο οποίος επιθυμούσε την προσάρτηση (της χώρας) στην Ελλάδα άνευ ξενικής προστασίας.

Ο ίδιος ο Χαρίσιος Βαμβακάς σε επίσημη εμπιστευτική έγγραφη έκθεσή του προς τον τότε Υπουργό των Εξωτερικών Ν. Πολίτη, υπό ημερομηνία 14/27-11-1919, αναφερόμενος στα φιλελληνικά αισθήματα των Μουσουλμάνων της Θράκης έγραφε χαρακτηριστικά:

«... Δύναμαι δε να είπω, ότι η επιτυχία υπήρξε τοιαύτη, ώστε μία επιτροπή Μουσουλμάνων, ενεφανίσθη την παρελθούσαν εβδομάδα ενώπιον του Charpy και διεμαρτυρήθη και εναντίον του Θρακικού Τουρκικού Κομιτάτου και εναντίον της υπό την έμπνευσιν αυτού ενεργούσης Μουσουλμανικής Κοινότητας, ειπούσα ότι αμφότεραι αι οργανώσεις αύται δεν εκπροσωπούσι την θέλησιν του Μουσουλμανικού λαού».

Η εμπιστοσύνη των φιλήσυχων Μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης, οι οποίοι τόσα φρικτά μαρτύρια είχαν υποστεί από τους Βουλγάρους, προς το πρόσωπο του Χαρισίου Βαμβακά ήταν μεγάλη και αμετάθετη. Τούτο πιστοποιείται και από το υπό ημερομηνία 10-1-1920 αρχειακό έγγραφό του, στο οποίο αναφέρει ότι: *«... ο τουρκικός λαός (μη εξαιρουμένων αρκετών μελών του Τουρκικού ενταύθα Κομιτάτου) εσχμάτισε πεποίθησιν πλέον, ότι μόνη υπολειπομένη λύσις διά την Δυτ. Θράκην είναι η της ενώσεως αυτής μετά της Ελλάδος».* Ενώ σε εμπιστευτικό έγγραφό του, κατά τις 6-2-1920, επισημαίνει ότι: *«Ενταύθα, σχέσεις ημών μετά Μουσουλμανικού λαού άρισται... μουσουλμανικός λαός εξοικειούται και ειλικρινώς ποθεί προέλασιν Ελληνικού Στρατού».*

Όταν στις 9-2-1920 διεδόθη ότι η Θράκη επιδικάσθηκε στην Ελλάδα, οι Μουσουλμάνοι επίσημοι επεσκέφθησαν τον Χαρίσιο Βαμβακά εκφράζοντας την ευαρέσκειά τους, ενώ ο απλός μουσουλμανικός λαός υπεδέχθη με ευχαρίστηση τους πρώτους ολίγους Έλληνες αξιωματικούς και χωροφύλακες. Στο δε τηλεγράφημά του, υπό ημερομηνία 23-2-1920, ο Χαρίσιος Βαμβακάς ενημερώνει τον Έλληνα Πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο αναφέροντας ότι: *«Σχέσεις μετά Μουσουλμάνων βαίνουνσιν εξαιρέτως στοπ. Εξακολουθούσι προσερχόμενοι... εκφράζοντες ημίν αισθήματα συμπαθείας επί αναμενομένη προελάσει Ελλην. Στρατού στοπ. Ομοίως Αρμένιοι, Ισραηλίται και Βούλγαροι αυτόχθονες».* Νέα γραπτά τεκμήρια ίδια χειρί του Χαρισίου Βαμβακά επιβεβαιώνουν στις 6 Μαρτίου 1920 *«ότι πληθυσμός τουρκικός είναι πλέον ευδιάθετος αποδεχθή Ελληνικόν καθεστώς»*, ενώ στις 30 Μαρτίου, κατά τον εορτασμό του Πάσχα των Χριστιανών, *«πλείστοι Μουσουλμάνοι Δ. Θράκης τηλεγραφικώς απέστειλάν μοι συγχαρητήρια στοπ. Αγαλλίασις πάντων έφθασε κατακόρυφον, οπότε Μουσουλμάνοι με όργανα έπαιζαν ύμνον κυρίου Βενιζέλου».*

Η δε όντως αποκορύφωση της διπλωματικής και πολιτικής ευφυούς τακτικής του Χαρισίου Βαμβακά έγγειται στο γεγονός ότι στο Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο στο οποίο μετείχαν πέντε Έλληνες, πέντε Μουσουλμάνοι, δύο Βούλγαροι, ένας Αρμένιος, ένας Ισραηλίτης και ένας Φραγκολεβαντίνος, κατά την 22-3-1920 εξελέγη πρόεδρος ο Έλληνας Εμ. Δουλάς με την θετική ψήφο των δύο εκ των πέντε Μουσουλμάνων, ήτοι των Χαφούζ Σαλήχ και Οσμάν Αγά, τους οποίους πολλακίς απείλησε το Θρακικό Τουρκικό Κομιτάτο για την υπέρ της Ελλάδος στάση τους. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικά τα όσα αποκαλυπτικά αναφέρει σε ενημερωτικό σημείωμά του, υπό ημερομηνία 7-4-1920, ο Χαρίσιος

Βαμβακάς προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος Ν. Πολίτη, επισημαίνοντας ότι: «... από της ημέρας της αναδείξεως Έλληνος Προέδρου εις το Διοικητικόν Συμβούλιον... επήλθε πραγματικό ρήγμα μεταξύ Μουσουλμανικού λαού και των Νεοτούρκων... τα τοιαύτα και πλείστα άλλα, όπως λ.χ. συνομιλίας... εις τα καφενεία, εις τα ιεροσπουδαστήριά των, εις τα τεμένη των, παρουσιάζουσι την αληθή εικόνα των διαθέσεων του Μουσουλμανικού λαού. Είναι αναμφισβήτητον, ότι εις τα σπίτια των δεν μπορούν να ομιλούν παρά διά το καλόν μας. Τούτο δε διότι, επιτρέψατέ μοι να είπω, ουδεμίαν ευκαιρίαν παρέλειψα όπως τοις φανώ χρήσιμος και να εργασθώ διά διαφόρων εμπίστων Μουσουλμάνων, οι οποίοι έχουν απόλυτον πεποίθησιν εις τας ειλικρινείς διαθέσεις της κυβερνήσεώς μου, όπως εφαρμόση πλήρη ισονομίαν».

Όσον αφορά την στάση των Πομάκων της Δυτικής Θράκης έναντι του ζητήματος της ενσωματώσεως αυτής στην εθνική επικράτεια της Ελλάδος, η Καλλιόπη Παπαθανάση – Μουσιοπούλου αποκαλύπτει ενδιαφέρουσες πτυχές του όλου ζητήματος. Ήδη από τον Δεκέμβριο του 1918 οκτώ Πομάκοι Βουλευτές της βουλγαρικής Βουλής με πρωτοστατούντα τον Ισμαήλ Χακκή ζητούσαν από τον Γάλλο Στρατηγό Fr. d' Esperey να απαλλαγούν από τις βουλγαρικές πιέσεις και να ενταχθεί η περιοχή τους στον ελληνικό χώρο, γράφοντας σε σχετική μακροσκελή επιστολή τους, υπό ημερομηνία 31-12-1918, προς τον Γάλλο Αρχιστράτηγο, όπως δημοσιεύεται αυτή και υπό του Π. Παπαχριστοδούλου ότι: «Μία κατάληψις της Δ. Θράκης υπό του συμμαχικού στρατού θα έθετε τέρμα εις τα δεινά μας... θα ήτο επιθυμητόν, όπως τα ελληνικά στρατεύματα λάβωσι μέρος εις την κατάληψιν ταύτην δεδομένου ότι οι εν τη Δ. Θράκη ευρισκόμενοι Έλληνες εδείχθησαν πάντοτε απέναντι ημών φιλελεύθεροι και αποτελούσι έθνος με το οποίον δυνάμεθα κάλλιστα να συμφωνήσωμεν...». Ο ίδιος ο Ισμαήλ Χακκή συνεργάσθηκε με τον Χαρίσιο Βαμβακά για την συγκρότηση τοπικών μουσουλμανικών συμβουλίων, τα οποία διέκειντο θετικά προς την ιδέα της ενώσεως με την Ελλάδα, τόσο στη Δυτική Θράκη όσο και στην Ανατολική Μακεδονία. Είναι δε εξόχως χαρακτηριστική η επίσημη δήλωση του Ισμαήλ Χακκή στο Παρίσι, όπου αναφέρει: «... διερμηνεύων τις γνώμες και των συντρόφων μου δηλώνοντας στην Εξοχότητά σας ότι οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης αισθάνονται ευτυχείς να ακολουθούν τις αποφάσεις ενός τόσο μεγάλου Κυβερνήτου, που αποφασίζει για τις τύχες του Ελληνικού λαού...». Προς επιβεβαίωση των ως άνω ο Πολ. Παπαχριστοδούλου αναφέρει απόσπασμα από δημοσίευση εφημερίδος όπου διαβάζουμε ότι: «το παρελθόν Σάββατον εις Πενσυλβάνια Hotel έλαβε χώρα συνέντευξις προς τους αντιπροσώπους του Αμερικανικού και Ελληνικού τύπου εκ μέρους των κ.κ. Χαμηλή Χουσεϊν Βέη, πρώην βουλευτού Ροδόπης, Χακή Σουλεϊμάν Βέη, αποτελούντων την αντιπροσωπείαν των Πομάκων Θράκης. Οι Πομάκοι εξέθεσαν προς τον τύπον τας απόψεις των και τα δίκαιά των, ζητούντες την ένωσιν των με την Ελλάδα...».

Τα φιλελληνικά αισθήματα των Πομάκων αποκαλύπτει σε αναφορά του ο Αντιστράτηγος Επ. Ζυμβρακάκης, ο οποίος, στις 24-3-1920, γράφει τα εξής: «... οι εδώ φαίνονται πράγματι ου μόνον ενθουσιασμένοι, αλλά και αφοσιωμένοι προς ημάς. Πλείστα δείγματα αποδεικνύουν τούτο σαφώς. Πάντως όμως είναι

πονηροί ως είχαν δηλητηριασθή υπό των προπαγανδιστών αλλ' είναι επίσης βέβαιον ότι περισσότερον ενδιαφέρονται περί της ησυχίας των παρά διά τα της Τουρκίας. Άλλως τε είναι πεπεισμένοι ότι θα ζήσωσιν ως ήδη ζουν. Πολλοί δε παθόντες παρά Βουλγάρων ζητούν μόνον την ελευθερίαν των και ασφάλειαν, άτινα εύρον πλήρη... ανέκαθεν δε οι Πομάκοι ήτο λαός μη εκτιμούμενος υπό των Τούρκων και δεν έχουν και αυτοί σήμερα ενδιαφέρον προς την Τουρκίαν και τους προπαγανδιστάς ελάχιστα λαμβάνουν το πλείστον τούτων υπ' όψιν».

Η Καλλιόπη Παπαθανάση – Μουσιοπούλου σε μία των τεκμηριωμένων ιστορικών μελετών της δημοσιεύει ένα πολύ σημαντικό έγγραφο του Προέδρου της Μουσουλμανικής κοινότητας Γκιουμουλτζίνης, που απευθύνεται στον Χαρίσιο Βαμβακά και προς τον οποίο εκφράζει την ευγνωμοσύνη του για το έργο της Ελληνικής Αντιπροσωπείας καθ' όλην την διάρκεια της Διασυμμαχικής Διοικήσεως και μετά την ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης στην εθνική επικράτεια της Ελλάδος, αναφέροντας χαρακτηριστικά: *«Κύριε Αντιπρόσωπε, διά της Υμετέρας Εξοχότητος, του τιμίου και ευγενεστάτου Γεν. Διοικητού της φιλοδικαίας Κυβερνήσεως, υποβάλλω τας ειλικρινείς ευχαριστίας μου διά την στοργικήν βοήθειαν, συνδρομήν και εύνοιαν, την οποίαν επιδαψιλεύει η Ελληνική Κυβέρνησις εις τους Μουσουλμάνους, οι οποίοι είναι οι πιστότεροι υπήκοοί της και παρακαλώ την Υμετέραν Εξοχότητα όπως ευαρεστουμένη διαβιβάση μέχρι της Ανωτάτης Αρχής τας ευχαριστίας μου ταύτας και εύχομαι, όπως εξακολουθεί να δεικνύει την ιδίαν εμπιστοσύνην και εύνοιαν προς τους Μουσουλμάνους. Μετά πολλής τιμής».*

Ουδόλως είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι φιλήσυχοι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης είχαν στρέψει απαξιωτικώς τα νώτα τους στην ακραία εθνικιστική πολιτική των νεοτούρκων και σύμφωνα με ένα σχετικό τηλεγράφημα, το οποίο απέστειλε κατά την άνοιξη του 1920 ο Χαρίσιος Βαμβακάς προς τον Πρωθυπουργό της Ελλάδος Ελευθέριο Βενιζέλο, είχαν κοινοποιήσει εγκύκλιο εναντίον των νεοτούρκων, στην οποία ανέφεραν με ευθύ λόγο τα κάτωθι: *«Οι Μωαμεθανοί της Θράκης. Αυτοί οίτινες ουδεμίαν σχέσιν έχουσι με Μωαμεθανισμόν, οίτινες ουδέποτε θέτουσι τον πόδα εις το τέμενος, βλέπετε εις ποίαν κατάστασιν έφερον την οθωμανικήν αυτοκρατορίαν. Μην ακολουθείτε τα ίχνη αυτών. Μην ακούετε τους λόγους των. Το αποτέλεσμα είναι καταστροφή και φωτιά. Αψηθείτε τα τέκνα και τους γονείς σας και παραδειγματισθείτε από το παρελθόν... Μωαμεθανοί ανοίξατε τους οφθαλμούς σας. Μη λησμονείτε τα όργια των Βουλγάρων όταν οι Νεότουρκοι μάς παρέδωσαν εις τας χείρας των. Μη λησμονείτε εκατόν χιλιάδες προβάτων φυγαδευθέντων. Αναμνησθείτε της τιμής και παρθενίας κορασίων σας...».*

Ολίγες εβδομάδες προ της εισελεύσεως του Ελληνικού Στρατού στην πόλη της Κομοτηνής, ο Χαρίσιος Βαμβακάς, κατά την 25^η Απριλίου 1920, τηλεγράφησε και πάλι στον Πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο αναφέροντας τα εξής: *«Την είδησιν περί κατακυρώσεως της Θράκης εις την Ελλάδα ο Μουσουλμανικός λαός υπεδέχθη κατά μέγα μέρος όχι μόνον με ουδεμίαν εκδήλωσιν ανησυχίας αλλά τουναντίον και με ποίαν τινα ανακούφισιν, δύναμαι δε να είπω και μέ τινα εσωτερικήν ευχαρίστησιν... παρ' όλας τας πιέσεις των Νεοτούρκων τα αισθήματα του... λαού έχουσι υποστή τοιαύτην εξέλιξιν υπέρ ημών ώστε ο ... Δήμαρχος της Βορείου περιφερείας Μπολάτκιοϊ Αχμέτ εξήτησε χθες δι'*

απεσταλμένου του, είκοσι Ελληνικάς σημαίας, ίνα διακοσμήση τα δημόσια κτίρια του τμήματός του κατά την προέλασιν του Ελληνικού στρατού».

Τελικώς, ο τιτάνιος «εθνικός άθλος» για την πλήρη, απόλυτη και οριστική ενσωμάτωση της πολυπαθούς, πολυμαρτυρικής και μεγαλομάρτυρος Δυτικής Θράκης επετεύχθη κατόπιν των ευφών, αόκνων και νυχθημερόν ανυστάκτων ενεργειών του ευπατρίδου Χαρισίου Βαμβακά και ο Ελληνικός Στρατός κατά την χαραυγή της μυρίπνοης εκείνης εαρινής μεγάλης ημέρας της 14^{ης} Μαΐου 1920 εισήρχετο ως ελευθερωτής, σωτήρας και λυτρωτής Χριστιανών και Μουσουλμάνων τραγουδώντας το: **«Ξημέρωσε η χαραυγή και πήραμε την Θράκη».**